

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Bureau Energieprojecten
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Datum 02 juli 2026

Onderwerp Zienswijze Ontwerpprogramma Verbindingen Aanlanding Wind Op Zee (VAWOZ)

De Natuur en Milieufederaties
Arthur van Schendelstraat 600
3511 MJ Utrecht

info@natuurenmilieufederaties.nl
www.natuurenmilieufederaties.nl
030-256 73 60

NL96 TRIO 0391 0113 24
KvK 41266143

Geachte heer/mevrouw,

Op dit moment ligt het Ontwerpprogramma VAWOZ (2031–2040) ter inzage. Namens de gezamenlijke Natuur- en Milieufederaties (NMF's) maken wij graag gebruik van de mogelijkheid om hierop te reageren.

Wij onderschrijven de urgentie van de energietransitie en de essentiële rol van windenergie op zee daarin. Windenergie op zee is noodzakelijk voor het behalen van klimaatdoelen en het vergroten van de energie-onafhankelijkheid van Nederland. Het aan land brengen van deze energie is een onmisbare stap in de energietransitie.

We constateren dat de aanlanding van windenergie op zee en de bijbehorende energie-infrastructuur ingrijpende effecten heeft op natuur, landschap en leefomgeving – zowel op zee als op land. De aanlanding van wind op zee is veel meer dan een technische opgave. Juist daarom is het van groot belang dat de keuzes die in het kader van VAWOZ worden gemaakt zorgvuldig, integraal en toekomstbestendig zijn en bij voorkeur positief bijdragen aan de omgeving.

Met deze zienswijze leveren wij vanuit de Natuur- en Milieufederaties een bijdrage aan een toekomstbestendige uitwerking van het programma. De energietransitie kan volgens ons hand in hand gaan met de opgaves voor natuurherstel én bijdragen aan versterking van landschap en leefomgeving.

Landelijke Uitgangspunten

De Natuur- en Milieufederaties beschikken over ruime ervaring met de ruimtelijke inpassing van energie-infrastructuur en vertegenwoordigen een brede achterban die dagelijks de effecten in de praktijk ervaart. Deze zienswijze beperkt zich in eerste instantie tot onze visie op dit project vanuit landelijk perspectief. Regionaal spelen daarnaast specifieke aandachtspunten die wij hebben opgehaald bij onze individuele, vaak lokaal georiënteerde lidorganisaties. Deze punten hebben we gebundeld per provincie en toegevoegd in de aangehechte bijlages. We beperken ons in deze zienswijze tot de effecten op land. Voor de Noordzee en de kust verwijzen en onderschrijven we de zienswijze zoals deze is ingediend door onze collega's van Stichting De Noordzee, Vogelbescherming Nederland, Natuur & Milieu en Natuurmonumenten.

Op basis van onze ervaring en achterban hanteren wij de volgende uitgangspunten als randvoorwaardelijk voor de verdere besluitvorming en uitwerking van VAWOZ:

1. Ecologische draagkracht is leidend

De ontwikkeling van energie-infrastructuur mag niet leiden tot structurele aantasting van natuurwaarden. De ecologische draagkracht van zee en land is een harde randvoorwaarde en moet bepalend zijn voor de uiteindelijke keuzes.

2. Integrale systeembenadering verplicht

Keuzes over aanlanding dienen gebaseerd te zijn op een aantoonbaar integrale beoordeling van het gehele energiesysteem, inclusief:

- aanlanding
- hoospanningsnet (380 Kv / 150 kV)
- industriële ontwikkeling (o.a. vraag naar elektriciteit, waterstof en ruimtebeslag)
- ruimtelijke en landschappelijke effecten

Samenhang van deze aspecten in de keuze voor aanlandingslocaties is noodzakelijk.

3. Voorkom nieuwe doorsnijdingen – bundeling en hergebruik eerst

Nieuwe infrastructuur dient primair gebruik te maken van:

- bestaande tracés en leidingstroken
- bestaande industriële gebieden
- bestaande corridors (op zee en land)

Nieuwe doorsnijdingen van waardevolle natuur- en landschapssystemen zijn in beginsel onwenselijk.

4. Clustering bij bestaande industrie

Aanlanding en bijbehorende installaties (zoals converterstations en elektrolyse) dienen primair te worden gerealiseerd in of in verbinding met bestaande industrieclusters, om extra ruimtebeslag en versnippering te voorkomen.

5. Vermijden van kwetsbare natuur, (open) landschappen en vogelgebieden. Ondergronds als norm

Bovengrondse infrastructuur leidt tot aantoonbare negatieve effecten op kwetsbare natuur, vogels en landschappelijke kwaliteit en dient daarom zoveel mogelijk te worden vermeden. Gebieden met hoge natuur- en landschapswaarden (zoals Natura 2000, NNN, open landschappen en belangrijke vogelgebieden) dienen zoveel mogelijk te worden ontzien. Nieuwe energie-infrastructuur wordt in beginsel ondergronds gerealiseerd. Afwijken hiervan is uitsluitend aanvaardbaar wanneer aantoonbaar geen haalbare alternatieven beschikbaar zijn.

6. Natuurversterking als integraal onderdeel

Ingrepen dienen niet alleen te worden gecompenseerd, maar moeten aantoonbaar bijdragen aan versterking van natuur en biodiversiteit. Elke schop in de grond is een kans voor de natuur.

7. Eerlijke ruimtelijke verdeling

De lasten van de energietransitie moeten evenwichtig over Nederland worden verdeeld. Onevenredige concentratie van infrastructuur achten wij onwenselijk. Beperk daarbij het ruimtebeslag van installaties. Elke installatie dient compact en zorgvuldig te worden ingepast en waar mogelijk te worden geconcentreerd.



Belang van een landelijke afweging

Het Ontwerpprogramma VAWOZ bevat keuzes die nationaal doorwerken in het energiesysteem en in de fysieke leefomgeving. Dit vraagt om een expliciet landelijke afweging.

Wij constateren dat:

- aanlandingen, netuitbreidingen en industriële ontwikkelingen sterk met elkaar samenhangen
- keuzes in één regio substantiële effecten hebben op andere regio's

Daarom achten wij het noodzakelijk dat keuzes worden gebaseerd op een nationale afweging van de cumulatieve effecten op natuur, landschap en leefomgeving, en niet primair op regionale afwegingen.

Dit betekent dat:

- effecten van vervolgtacés expliciet worden meegenomen
- cumulatieve natuureffecten centraal staan
- keuzes worden getoetst op lange termijn robuustheid

Integrale beoordeling als randvoorwaarde

Hoewel het programma een integrale effectanalyse bevat, constateren wij dat keuzes in de praktijk nog te veel per onderdeel worden benaderd.

Wij stellen daarom als randvoorwaarde dat: Een voorkeursalternatief uitsluitend kan worden vastgesteld wanneer de volledige keten van effecten – van zee tot eindgebruik – aantoonbaar integraal is beoordeeld.

Daarbij dient expliciet te worden meegenomen:

- effecten van 380 kV-verbindingen en verdere netuitbreiding
- effecten op Natura 2000, NNN en andere beschermde gebieden landinwaarts
- samenhang met andere energieprojecten (waaronder grootschalige industrieontwikkeling en kernenergie)
- effecten op netcongestie en systeemkosten

Deze integrale beoordeling dient onderdeel te zijn van zowel het plan-MER als de verdere projectprocedures.

Natuur en landschap als begrenzend factor

Wij gaan ervan uit dat natuur en landschap niet slechts afwegingscriteria zijn, maar randvoorwaarden die de grenzen van de ontwikkeling bepalen.

Dit betekent concreet:

- alternatieven met significante negatieve effecten op beschermde natuurgebieden zijn niet aanvaardbaar
- kernkwaliteiten van landschap moeten behouden blijven
- cumulatieve effecten expliciet en zwaarwegend moeten worden meegenomen

Natuur en Landschap als kans: Van mitigatie naar versterking

De huidige benadering richt zich primair op mitigatie en compensatie. Wij pleiten voor een volgende stap: maak natuurversterking een verplicht en integraal onderdeel van energie-infrastructuurprojecten. In het Klimaatfonds zijn al middelen gereserveerd voor landschappelijke inpassing bij netverzwaring. Wij stellen voor om natuurversterking onderdeel te maken van de inzet van deze middelen en dit als randvoorwaarde te hanteren bij de uitvoering van projecten. Op dit moment wordt daarnaast gewerkt aan de uitwerking van de natuurherstelverordening. We zien de energietransitie als kans om concrete maatregelen te realiseren, door natuur te herstellen of toe te voegen. Elke schop in de grond is namelijk ook een kans voor de natuur.

Dit vraagt om:

- structurele investeringen in herstel van ecosystemen
- versterking van soortenpopulaties
- koppeling met bestaande natuur- en landschapsopgaven

Conclusie

De Natuur- en Milieufederaties ondersteunen de verdere ontwikkeling van windenergie op zee en de noodzakelijke aanlanding daarvan. Tegelijkertijd stellen wij dat de wijze waarop deze infrastructuur wordt gerealiseerd bepalend is voor de kwaliteit van de leefomgeving in Nederland op lange termijn.

Wij roepen u daarom op om:

- natuur en landschap expliciet als randvoorwaarde te hanteren
- integrale systeembesluitvorming centraal te stellen
- bundeling en hergebruik als uitgangspunt te nemen
- ondergrondse oplossingen als norm toe te passen
- natuurversterking structureel onderdeel te maken van projecten en actief koppelingen te zoeken met andere programma's

Alternatieven die leiden tot onomkeerbare aantasting van hoogwaardige natuur- en landschapswaarden achten wij niet passend binnen een zorgvuldige energietransitie. Met deze uitgangspunten kan de energietransitie juist bijdragen aan klimaatdoelen én aan een robuuste en kwalitatief hoogwaardige leefomgeving.

De Natuur en Milieufederaties van Noord-Holland, Zeeland en Zuid-Holland willen in hun provincie betrokken blijven bij de uitwerking van de voorkeursalternatieven vanaf begin 2027.

Met vriendelijke groet namens de gezamenlijke Natuur en Milieufederaties,

Annie van de Pas

Directeur

Bijlages:

- Pagina 5 – Zienswijze VAWOZ Zuid-Holland; Moerdijk
- Pagina 9 – Zienswijze VAWOZ Zuid-Holland; Hoek van Holland
- Pagina 10 – Zienswijze VAWOZ aandachtspunten Zeeland
- Pagina 14 – Zienswijze VAWOZ aandachtspunten Noord-Holland
- Pagina 16 – Zienswijze VAWOZ aandachtspunten Groningen



**de natuur en
milieufederaties**

Samen voor mooie en
duurzame provincies

VAWOZ Zienswijze keuzelocatie Moerdijk

Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, mede namens de Brabantse Milieufederatie, Natuurmonumenten, Zuid-Hollands Landschap, Stichting Duinbehoud, Natuur en Landschap Goeree Overflakke, Hoekschevaards Landschap, Buurtschap Oostdijk en Nieuwendijk.

Hierbij ontvangt u de zienswijze op het Ontwerpprogramma VAWOZ, keuzelocatie Moerdijk, van de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland. Het voorkeursalternatief voor de aanlanding in Moerdijk loopt via de N2000-gebieden Voordelta, Haringvliet en Hollands Diep, vergelijkbaar met het voorkeursalternatief Binnenwateren dat nu in MER-fase 2 van Nederwiek 3 wordt uitgewerkt tot een ontwerpprojectbesluit. Zowel bij Nederwiek 3 als bij de voorliggende procedure voor keuzealternatieven bij het Programma VAWOZ wordt gesproken over een afstemming van procedures en bundeling van aan te leggen kabels. Wij hebben daar ook in onze zienswijzen voor de NRD en MER-fase 1 van Nederwiek 3 aandacht voor gevraagd. Bundeling van kabelleidingen kan de impact in vergelijking met gescheiden tracés kleiner maken. Echter, in ogenschouw moet worden genomen dat deze bundeling een extra impact kan hebben op de doorsnijding c.q. aantasting van Natura 2000-gebieden, de risico's van elektromagnetische velden (EMV's) voor onderwaterfauna, het vrijkomen van vervuilende stoffen onder water door bodemberoering, en stikstofdepositie.

Dat betekent dat alle punten die wij in een eerder stadium in onze zienswijzen bij Nederwiek 3 naar voren hebben gebracht, onverkort relevant zijn voor het (ontwerp)programma, MER en IEA van VAWOZ, en hierbij als ingelast beschouwen.

Zoals wij ook in onze landelijke uitgangspunten aangeven, erkennen wij het belang van de aanleg van leidingen en aansluiting op het hoofdnetwerk van TenneT vanuit veiligheid, klimaat, milieu en economie. Onze rol is om de beoogde ontwikkeling te bezien en te beoordelen op de effecten op natuur, landschap en milieu, zowel tijdens de tracéafweging en aanleg als na realisatie.

Gebieden

Voordelta

In onze landelijke uitgangspunten bij deze zienswijze hebben wij aangegeven dat doorsnijding van Natura 2000-gebieden voor ons niet acceptabel is vanwege de beschermde status van deze gebieden en het feit dat de wettelijke instandhoudingsdoelen voor deze gebieden nog niet zijn behaald. Met de aanleg van de verbindingen in Nederwiek 3 en VAWOZ is het niet mogelijk om doorkruising van het Natura 2000-gebied Voordelta te voorkomen.

Daarbij is het volgende van belang:

Het bodembeschermingsgebied (BBG) is onderdeel van de wettelijke Natuurcompensatie van Maasvlakte 2 in de Voordelta (NCV). Deze natuurcompensatie is tot op heden nog onvoldoende gerealiseerd en er zijn aanvullende maatregelen nodig om de natuur in het BBG extra te beschermen, zo oordeelde de rechtbank Midden-Nederland in november 2022. Over deze alternatieve maatregelen is in 2023-2025 lang onderhandeld tussen natuurorganisaties, de visserijsector, het Havenbedrijf Rotterdam en overheidspartijen. Onderdeel van het maatregelenpakket was het instellen van een zeereservaat: een gedeelte van het BBG waar geen enkele vorm van bodemberoering wordt toegestaan. Ook al hebben de onderhandelingen uiteindelijk niet geleid tot een akkoord, partijen waren het wel eens over het feit dat een zeereservaat binnen (en mogelijk deels buiten) N2000 gebied Voordelta onderdeel van het pakket zou moeten zijn om de Natuurcompensatie Voordelta (NCV) alsnog te realiseren.

De realisatie van de NCV is een harde wettelijke verplichting voortkomend uit de Europese Natura 2000-wetgeving. Het verantwoordelijke ministerie LNV is volgens ons tot nu toe in gebreke gebleven, omdat een besluit over de NCV al lang genomen had moeten worden. Dat is voortdurend uitgesteld doordat deze onderdeel is geworden van een politieke discussie die zich toespitst op de belangen van de visserij. Binnenkort wordt op Europees niveau een uitspraak verwacht over de NCV.

Wij verwachten van u als overheid dat u staat voor de realisatie van de wettelijk verplichte natuurcompensatie in de Voordelta en dat u daarmee rekening houdt bij de tracékeuze. Daarbij is dan extra belangrijk dat wordt gekeken naar de impact van de "gecombineerde" aanleg van leidingen bij Nederwiek 3 en VAWOZ die echter niet gelijktijdig worden aangelegd. Wij verzoeken u om, in samenhang met de verdere uitwerking in MER-fase 2 van Nederwiek 3 en in overleg met het ministerie van LNV, te onderbouwen hoe de tracés zodanig kunnen worden vormgegeven dat zij de realisatie van de NCV niet in de weg staan, en dat bodemberoering in het BBG en zeereservaat wordt voorkomen.

Belangrijke aandachtspunten hierbij zijn:

- Vermijd de dynamische kust en onderwateroevers zoveel mogelijk om toekomstige natuurontwikkeling niet te verstoren; dus geen kabels over of langs de Hinderplaat en niet voor de Kop van Goeree.
- Houd bij het kabeltracé in de Voordelta rekening met de lange-termijnontwikkeling van de onderwaterbodem en zandbanken. Worden kabels op voldoende diepte gelegd om de natuurlijke dynamiek ruimte te geven?
- Onderzoek of het tracé effect heeft op de verzanding van de Haringvlietmonding/Voordelta.

Goeree (Kwade Hoek)

In het verlengde van bovenstaande opmerkingen over de Voordelta willen wij hierbij een aantal aandachtspunten meegeven voor het deelgebied Kwade Hoek van het N2000-gebied Duinen van Goeree & Kwade Hoek bij Goeree:

- Voor het Natura 2000-gebiedsdeel Kwade Hoek is een technische beoordeling nodig van de morfologische ontwikkelingen, waaronder een verschuivende vaargeul. Het tracé moet zodanig worden ontworpen dat kabels zodanig worden gepositioneerd dat toekomstige verschuivingen niet leiden tot doorsnijding van kwetsbare natuur.
- De Kwade Hoek kent bovendien een hoge gevoeligheid voor verstoring van broedvogels en niet-broedvogels, waaronder hoogwatervluchtplaatsen, wat in de uitvoeringsfase zwaar moet meewegen.

Haringvlietdam

Het tracé bij de Haringvlietdam loopt langs de kust van Voorne, waarbij grote natuurwaarden in het spel zijn (slikken en duinen). Een zeer voorzichtige operatie is gewenst, met goede afstemming met natuurpartijen.

- Kunnen de in- en uittreepunten van de boring onder de Haringvlietdam voldoende zeewaarts gelegd worden om schade aan het duingebied te voorkomen?
- Klopt het dat bij de in- en uitgang van de boring permanente onderhoudsstructuren nodig blijven? Dan moeten deze zo worden geplaatst dat ze de natuurlijke ontwikkeling van de N2000 gebieden niet belemmeren en geen verstoring etc. teweeg zullen brengen.
- Van TenneT hebben we begrepen dat er gebruik zal worden gemaakt van gestuurde boringen om de Haringvlietdam/N57 te kruisen. Aan weerszijden van de Haringvlietdam zal er op de stranden een groot werkterrein nodig zijn om de boringen te kunnen realiseren. Hierbij zal mogelijk ook een

punt van Voornes Duin doorkruist worden, wat bij Natuurmonumenten deels in erfpacht en deels in eigendom is.

Hoe worden de negatieve effecten, vooral ook bij de tweede aanlag van leidingen voor VAWOZ, op de beschermde natuurwaarden hier voorkomen, geminimaliseerd en zo nodig gecompenseerd?

Ter toelichting hierbij uit onze zienswijze van Nederwiek 3 (fase1): *“Zoals aangegeven zijn geboorde oplossingen in Natura 2000-gebieden voor ons alleen in uitzonderlijke gevallen mogelijk. Bij een dergelijke tracékeuze moet gekozen worden voor de minst schadelijke (aanlandings)route, bijvoorbeeld de aanlanding bij de Haringvlietdam langs de N57, onder een van de duinovergangen die voorzien zijn van bestrating e.d. Voor ons is een grootschalige afgraving die gepaard gaat met onherstelbare schade aan de natuurwaarden in Natura 2000-gebieden als het Voornes Duin en de Kwade Hoek onacceptabel.”*

Haringvliet (traject dam-brug)

Bij het tracé ten noorden van Tiengemeten rekening moet worden gehouden met de pontverbinding tussen Nieuwendijk en Tiengemeten. Tijdens de aanlegfase van VAWOZ is het van belang dat het eiland bereikbaar blijft voor hulpdiensten, beheerders, bewoners en bezoekers.

Algemeen

Elektromagnetische velden (EMV's) in Voordelta en Binnenwateren

In een eerdere zienswijze (Nederwiek 3) stelden wij:

“Een nadere bepaling van de effecten is noodzakelijk. TenneT geeft aan dat er maar beperkte kennis is over het effect van EMV's bij een kabel die evenwijdig loopt aan de trekroute van vissen. De langdurige effecten zouden onbekend zijn”.

Op 14 november 2024 organiseerde TenneT een kennissessie over EMV's. Hoe is de kennis daaruit in nadere onderzoeken gebruikt? In het MER van VAWOZ wordt gesteld dat de effecten beperkt blijven, maar effecten voor langere termijn nog niet goed bekend zijn. Wij vragen daarom aandacht voor de volgende punten:

- De zoet-zout gradiënt is niet of nauwelijks aanwezig in het Haringvliet doordat de resultaten van het Kierbesluit tegenvallen. Navigatie van trekvisserij op basis van zoet-zout blijft daarom uit. Dat is dus niet een factor die vissen kan helpen alsnog de weg te vinden bij de aanwezigheid van EMV's. Extra kennis hierover is gewenst.
- In hoeverre is rekening gehouden met de effecten van EMV's op vismigratie?
- Over het algemeen blijkt er nog heel veel onbekend en is het type verstoring door EMV's heel variabel. De sterkte van de EMV's varieert aan de hand van windkracht en grootte van het aangesloten park. Ook het type kabel (wisselstroom of gelijkstroom) varieert, maar er wordt een toename aan gelijkstroom (DC) kabels verwacht voor de kabelverbindingen over grote afstanden. Voor sommige mobiele soorten (bijv. paling) kan een veld een barrière vormen op hun migratieroute, voor andere soorten interfereert het mogelijk met communicatie of het signaleren van predatoren. Die laatste groep is ook juist gevoelig voor lagere sterkte van zulke velden. Juist omdat de Haringvlietmonding voor heel Europa een zeer cruciale locatie is voor trekvisserij die migreren tussen zee en rivieren vinden wij het van belang dat het effect van EMV's serieus wordt meegenomen in de afwegingen. Ook adviseren wij om deze effecten te monitoren.
- Algemene oproep voor aanlandingen van wind op zee: Het meest betrouwbare middel om het effect van EMV's te beperken is het bundelen van kabels. Daardoor wordt de 'rate of encounter' lager. Daarnaast is het van belang om natuurgebieden vrij te houden als uitwijkmogelijkheid voor de mobiele soorten én als referentiegebieden voor onderzoek.

Ook dient er rekening te worden gehouden met het cumulatieve effect van kabels. Deze worden nu vaak één voor één beoordeeld. Een integraal plan voor de aanlanding van wind op zee aan de hand van een Noordzee-brede cumulatiestudie met extra aandacht voor de belangrijke migratieroutes van trekvis zou kunnen helpen. Dit aspect moet worden meegenomen bij de uitwerking van VAWOZ.

Ecologische en chemische waterkwaliteit

Dit milieuaspect is van belang bij de aanlag van VAWOZ, gezien de omwoeling van de waterbodems waarbij vervuilende stoffen (o.a. PFAS, zware metalen, microplastics) vrijkomen bij de aanleg van kabels van eerst Nederwiek 3 als later VAWOZ. De ernstige vervuiling komt vrij in het oppervlaktewater en zo in het ecosysteem, en bij het uitwateren van hoog rivierwater uiteindelijk ook in de Noordzee. Dit baart ons grote zorgen, ook omdat op veel locaties niet precies bekend is wat de omvang en ernst van de vervuiling is. Op welke manier kan gezorgd worden dat deze verontreiniging zich zo min mogelijk verspreidt door de aanleg?

Landroutes Nederwiek 3; o.a. aanlanding bij Moerdijk

In het Ontwerpprogramma wordt op p. 57 het volgende aangegeven: *“Er bestaat een risico dat een route door de Voordelta en de binnenwateren voor toekomstige aanlandingen (naast Nederwiek 3) niet vergoedbaar is, vanwege mogelijke negatieve milieueffecten (bijvoorbeeld habitataantasting, stikstofdepositie, morfologie of het mogelijke effect van EMV op trekvis waar in het advies van Rijkswaterstaat op gewezen wordt). In dat geval moet in de projectprocedure voor een aanlanding in Moerdijk worden teruggefallen op een route over land. De landroutes die eerder zijn onderzocht in fase 1 van het MER voor Nederwiek 3 vormen dan het vertrekpunt. Deze moeten echter nog wel verder worden onderzocht, want op basis van de huidige beschikbare onderzoeksinformatie kan nog geen keuze gemaakt worden voor één van deze routes.”*

Als een dergelijke situatie zich voordoet, verzoeken wij u om de natuurorganisaties in een zo vroeg mogelijk stadium te betrekken, aangezien wij verwachten dat de eerder onderzochte landroutes aanzienlijke negatieve ecologische effecten zullen hebben. Vroegtijdige betrokkenheid is noodzakelijk om de effecten op Natura 2000-gebieden, beschermde soorten en landschappelijke waarden integraal en zorgvuldig te kunnen beoordelen.

Met vriendelijke groet,

Nienke Schuil

Directeur Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland

VAWOZ zienswijze Hoek van Holland

Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, mede namens Natuurmonumenten, Zuid-Hollands Landschap en Stichting Duinbehoud

Hierbij ontvangt u de zienswijze op het Ontwerpprogramma VAWOZ, keuzelocatie Hoek van Holland, van de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland. De aanlanding bij Hoek van Holland kan alleen op draagvlak rekenen wanneer natuurbehoud en toekomstige natuurontwikkeling leidend zijn bij de verdere uitwerking van het tracé. Daarbij moet het Natura 2000-gebied Solleveld & Kapittelduinen, het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en andere waardevolle natuurgebieden zoveel mogelijk worden ontzien. Omdat open ontgravingen kunnen leiden tot aantasting van bodemstructuur, hydrologie en natuurwaarden, dienen in en nabij natuurgebieden uitsluitend gestuurde boringen te worden toegepast. Daarnaast moeten verstorende effecten tijdens aanleg en gebruik zoveel mogelijk worden beperkt door passende mitigerende maatregelen en dient onvermijdelijk natuurverlies ruimhartig te worden gecompenseerd.

Voor het converterstation gaat de voorkeur nadrukkelijk uit naar een locatie in de Europoort. Dit gebied is bij uitstek geschikt voor de concentratie van grootschalige energie-infrastructuur vanwege de aanwezige industriële functies, de bestaande energie-infrastructuur en de directe aansluiting op het landelijke hoogspanningsnet. Door het converterstation binnen het haven- en industriegebied te situeren, blijven de ruimtelijke en landschappelijke effecten op natuur-, recreatie- en woongebieden zo beperkt mogelijk. Dit sluit aan bij het uitgangspunt om nieuwe energie-infrastructuur zoveel mogelijk te bundelen met bestaande infrastructuur en functies en verdere versnippering van het landschap te voorkomen.

Bij de verdere tracé-uitwerking heeft een zo kort mogelijke route de voorkeur, waarbij het tracé direct na de bebouwing van Hoek van Holland afbuigt naar het zuiden en zoveel mogelijk langs bestaande infrastructuur en waterlopen wordt geleid. Hiermee kan de aantasting van natuurgebieden worden beperkt, wordt de inpassing verbeterd en ontstaat meer ruimte om delen van het tracé bovengronds te realiseren. Deze aanpak draagt zowel bij aan de bescherming van natuurwaarden als aan de vergunbaarheid van het project.

Met vriendelijke groet,

Nienke Schuil

Directeur Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland



**de natuur en
milieufederaties**

Samen voor mooie en
duurzame provincies

Hierbij ontvangt u de zienswijze op het Ontwerpprogramma VAWOZ van de Zeeuwse Milieufederatie (ZMf). In het ontwerpprogramma zijn vijf voorkeursalternatieven verder uitgewerkt. U zult begrijpen dat bij de zienswijze van de Zeeuwse Milieufederatie de focus ligt op het alternatief naar Zeeuws-Vlaanderen.

Vanuit Zeeland onderschrijven we de urgentie van de energietransitie en de essentiële rol van windenergie op zee daarin. Er zijn belangrijke keuzes die gemaakt moeten worden om te zorgen dat er voldoende duurzame energie beschikbaar komt voor de verdere verduurzaming van de regio, waaronder de grote industriële clusters. Windenergie op zee is noodzakelijk voor het behalen van klimaatdoelen en het vergroten van de energie-onafhankelijkheid van Nederland. Het aan land brengen van deze energie is onvermijdelijk.

Tegelijkertijd constateren wij dat de aanlanding van windenergie op zee en de bijbehorende energie-infrastructuur ingrijpende effecten heeft op de Zeeuwse natuur, landschap en leefomgeving – zowel op zee als op land. Juist daarom is het van groot belang dat de keuzes die in het kader van VAWOZ worden gemaakt zorgvuldig, integraal en toekomstbestendig zijn.

Met deze zienswijze leggen wij de nadruk op een zorgvuldige, realistische en natuur- en landschapsinclusieve uitwerking van het programma. In aanvulling op de zienswijze van de Natuur- en Milieufederaties geven wij u een aantal uitgangspunten als randvoorwaarden mee voor de verdere besluitvorming en uitwerking van VAWOZ.

Aanlanding bij Nieuwvliet-Bad

Wij staan positief tegenover het voorkeursalternatief Nieuwvliet-Bad om hier de aanlanding te realiseren voor Zeeland. Daarmee blijft de kwetsbare natuur van het Veerse Meer en een groot deel van de Westerschelde ontzien. Echter het Natura 2000-gebied Westerschelde & Saeftinghe loopt tot aan de grens met België. Daarmee loopt, bij een aanlanding bij Nieuwvliet-Bad, de VAWOZ voor een 'klein' deel door dit Natura 2000-gebied. Wij verzoeken inzichtelijk te maken welke mitigerende en beheersmaatregelen worden getroffen om aantasting van Natura 2000-waarden te voorkomen en de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied duurzaam te borgen.

Routes door Zeeuws-Vlaanderen

Voor de aanlanding bij Nieuwvliet-Bad zijn er twee route-opties onderzocht voor de verbinding richting Paulinapolder/Mosselbanken. Het ene alternatief loopt via de middenberm van de N61 (TNZ1) en het andere tracé gaat door de polders ten noorden van de N61 (TNZ2).

In de IEA staat dat de aanleg van de route in de middenberm (TNZ1) relatief complex is door de beperkte werkruimte. De fietspaden, de parallelweg en de bermen zullen dan benut worden als werkterrein en daarmee tijdelijk niet beschikbaar. Verkeerskundigen van Rijkswaterstaat, de huidige beheerder van de weg, geven aan dat om veilig te kunnen werken het langs delen van de N61 ook nodig is om de rijbaan af te sluiten. Rijkswaterstaat en de Provincie Zeeland (vanaf 2033 de beheerder van de N61) geven aan dat dit leidt tot grote hinder voor alle typen verkeer omdat er geen geschikte omleidingen zijn. De bereikbaarheid van West Zeeuws Vlaanderen is zeer afhankelijk van de N61, met name in het toeristische seizoen. Realisatie is enkel mogelijk met weg afsluitingen en dat vinden de wegbeheerders (RWS/Provincie) zeer onwenselijk.

De TNZ1-route is als niet-kansrijk bevonden en de TNZ2-route is verder uitgewerkt in het ontwerpprogramma VAWOZ. Op basis van de huidige onderbouwing achten wij onvoldoende aangetoond dat de TNZ1-route redelijkerwijs niet uitvoerbaar is. Daarbij blijft onduidelijk hoelang de N61 daadwerkelijk afgesloten moet worden. Een afsluiting buiten het toeristische seizoen zou mogelijk wel goed overzienbare gevolgen hebben. Daarnaast is het volgens ons ook niet nodig om het hele tracé van Schoondijke tot Biervliet gelijktijdig af te sluiten.

De TNZ2-route kent ook nadelen die volgens ons onvoldoende zijn uitgewerkt. De effecten op landbouw en archeologie worden slechts minimaal benoemd. De effecten op natuur van het TNZ2-alternatief zijn onvoldoende uitgewerkt. Daarom zien wij dat met een tijdelijke afsluiting van de N61 de nodige problemen en moeilijkheden voor de lange termijn kunnen worden voorkomen als toch voor de TNZ1-route wordt gekozen.

Omdat TNZ2 door een open polderlandschap loopt met aanwezige natuurwaarden en landschappelijke structuren, achten wij een nadere vergelijking van de natuur- en landschapseffecten van beide alternatieven noodzakelijk.

Afhankelijkheden voorkeursracé Zeeuws-Vlaanderen

Het voorkeursalternatief Zeeuws-Vlaanderen heeft een belangrijke samenhang met het project 380kV Netuitbreiding Zeeuws-Vlaanderen en het project Nieuwbouw kerncentrales. Een voorwaarde voor de aanlanding van Wind op zee in Zeeuws-Vlaanderen is dat het hoogspanningsstation van 380kV Netuitbreiding Zeeuws-Vlaanderen operationeel is. De ontwerp-voorkeursbeslissing over de locatie van het station valt na de publicatie van het ontwerpprogramma VAWOZ.

In de stukken die bij dit Ontwerpprogramma VAWOZ zijn gevoegd staat dat bij het project Nieuwbouw kerncentrales onderzoek wordt gedaan naar locaties voor twee kerncentrales in de Paulinapolder, in het Sloegebied, op de Maasvlakte of in de Eemshaven. Het voorkeursalternatief van Programma VAWOZ en de kerncentrales kijken naar dezelfde zoekgebieden in Zeeland. Ze leveren beide elektriciteit op het hoogspanningsnet, wat maar een beperkte hoeveelheid toevoer van elektriciteit kan vervoeren. Ook de ontwerp-voorkeursbeslissing over de locatie van de kerncentrales valt na de publicatie van het ontwerpprogramma VAWOZ.

Inmiddels is het bovenstaande door de actualiteit ingehaald. Op 19 juni 2026 stuurde staatssecretaris De Bat een brief naar de Tweede Kamer met het onderwerp Inpassing kernenergie in het energiesysteem. De essentie van deze brief is dat de locaties in het Sloegebied (Borsele en Vlissingen) en de locaties op de Maasvlakte afvallen als voorkeurslocatie. Het kabinet zal voor de nieuwbouw van kerncentrales uiteindelijk kiezen uit de Paulinapolder/Mosselbanken bij Terneuzen of de Eemshaven bij Groningen.

Daarnaast is er onderzoek gedaan of er voldoende elektriciteitsvraag wordt ontwikkeld in de regio om zowel het aanbod van een extra aanlanding van Wind op zee als van kerncentrales te absorberen en of er voldoende afvoercapaciteit is op het hoogspanningsnet. Op basis van de huidige inzichten worden er knelpunten op het net verwacht als beide projecten doorgaan. Dit sluit ook aan bij het regionale beeld. In de modellen waar dit op gebaseerd is, worden aannames gedaan over de verwachte groei van de vraag en toelevering van elektriciteit. De inschattingen zijn zo realistisch mogelijk, maar ze kunnen anders uitpakken in de loop der tijd.

De huidige onzekerheid tussen VAWOZ, 380kV Netuitbreiding Zeeuws-Vlaanderen en de nieuwbouw van kerncentrales bemoeilijkt een integrale beoordeling van de cumulatieve effecten op natuur, landschap en leefomgeving. Hierdoor is het voor de natuur- en milieuorganisaties moeilijk om een gedegen beoordeling te maken van de cumulatieve effecten van deze projecten. Deze onzekerheid geldt niet alleen voor natuur- en milieuorganisaties, maar voor alle stakeholders (omwonenden, dorpsraden, agrariërs, industrie en bedrijven, Zeeuwse gemeenten en Provincie Zeeland). Wij verzoeken het Rijk om zo spoedig mogelijk duidelijkheid te geven over de onderlinge samenhang en planning van deze projecten, zodat stakeholders hun belangen en mogelijke effecten zorgvuldig kunnen beoordelen.

Verder zien wij nog steeds te weinig onderlinge afstemming en coördinatie van de verschillende lopende projecten rondom de energietransitie. Een keuze voor een aanlandingslocatie zonder volledige en samenhangende integrale beoordeling van het gehele energiesysteem achten wij onvolledig. De locatiekeuzes voor deze projecten zouden in samenhang moeten worden gemaakt zodat een integrale afweging mogelijk is – én om de omgeving niet te belasten met zorgen en onzekerheid over toekomstige ontwikkelingen. In eerdere zienswijzen hebben wij meerdere keren een oproep gedaan om tot een integrale aanpak te komen in de voorliggende plannen. Wij herhalen daarom onze eerdere oproep om te komen tot een integrale en samenhangende beoordeling van de verschillende energieprojecten in Zeeland.

Onevenredige concentratie voor Mosselbanken/Paulinapolder

Ten tijde van de publicatie van het ontwerpprogramma VAWOZ is het gebied Mosselbanken/Paulinapolder in beeld voor zowel de aanlandingen van Wind op zee als de kerncentrales en een hoogspanningsstation. Uit dit onderzoek komt naar voren dat er voldoende ruimte blijkt te zijn voor het hoogspanningsstation, de aanlanding van Wind op zee én kerncentrales. Naar onze mening dienen de ruimtelijke lasten van de energietransitie evenwichtig over Nederland te worden verdeeld. Een concentratie van een converterstation, een hoogspanningsstation en kerncentrales in het gebied Mosselbanken/Paulinapolder dreigt een onevenredige belasting te zijn voor Zeeland en voor Zeeuws-Vlaanderen in het bijzonder. Tevens benoemen wij dat de Paulinapolder geen industriële bestemming heeft, maar er op deze polder grotendeels een agrarische bestemming rust. Gelet op de industriële bestemming achten wij de Mosselbanken geschikter voor de vestiging van energie-infrastructuur dan de Paulinapolder.

Natuurinclusieve aanleg

Het voorkeursalternatief voor aanlandingen in Zeeland is te zien in Figuur 10-2 op bladzijde 62 van het Ontwerpbesluit VAWOZ. Uit dit kaartje maken wij op dat meestal de oude landschappelijke contouren worden gevolgd. Denk hierbij aan dijken en kreken die onderdeel uitmaken van het Natuurnetwerk Zeeland. Het voorkeurstracé is niet ver gelegen van het natuurgebied Groese Polders bij Groede en het natuurgebied Baarzandse Kreek ten zuiden van Breskens. Wij verzoeken om natuurinclusiviteit als expliciet uitgangspunt te hanteren bij de verdere uitwerking en aanleg van de VAWOZ door heel Zeeuws-Vlaanderen zodat natuurwaarden en biodiversiteit aantoonbaar worden versterkt. Het criterium van natuurinclusiviteit is cruciaal bij de aanleg van de VAWOZ bij de Groese Polders en Baarzandse Kreek. Mocht bij de aanleg de bescherming van bestaande natuurwaarden onvoldoende geborgd kunnen worden, dient volwaardige natuurcompensatie plaats te vinden op of zo dicht mogelijk bij de betreffende locatie in Zeeuws-Vlaanderen.

Voorkeur voor VAWOZ boven kernenergie

Tenslotte merken wij op dat ZMf een duidelijke voorkeur heeft voor groene, duurzame energie boven kernenergie. Vanuit het perspectief van natuur, landschap en leefomgeving acht ZMf verdere inzet op hernieuwbare energiebronnen, waaronder windenergie op zee, wenselijker dan uitrol van kernenergie. ZMf spreekt daarom ondubbelzinnig de voorkeur uit voor de VAWOZ Zeeuws-Vlaanderen.

Met vriendelijke groet,

Ira von Harras

Directeur Zeeuwse Milieufederatie



**de natuur en
milieufederaties**

Samen voor mooie en
duurzame provincies

VAWOZ zienswijze Noord-Holland

Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

Namens de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland maken wij graag gebruik van de mogelijkheid om te reageren op het Ontwerpprogramma VAWOZ. Hierbij hebben wij echt alleen gekeken naar de landschappelijke elementen die de routes over land betreffen. Alle andere algemene punten uit hoofddocument van deze zienswijze: "Landelijke Uitgangspunten – Zienswijze pVAWOZ" zijn natuurlijk ook van toepassing voor Noord-Holland.

Wij zijn verheugd met het gekozen voorkeursalternatief naar de Kop van Noord-Holland en de aanlanding bij Julianadorp. Wel hebben wij een aantal opmerkingen over de gekozen routes over land richting Agriport.

Route KNH-NNHN2-E loopt nu precies door de Eendenkooi t Zand, en net langs de Eendenkooi Oudesluis. Eendenkooien in Noord-Holland, waaronder die bij t Zand en bij Oudesluis, worden gekoesterd als de allereerste beschermde natuurgebieden. In een wijde straal rond de kooi, de zogenaamde kooicirkel, mag de natuur niet verstoord worden en zijn bouwenwerkzaamheden niet toegestaan. Daarnaast gaat deze route net langs of door weidevogelgebied. Zowel het leefgebied als gebied waar veel broedparen gesignaleerd zijn.

De Natuur & Milieufederatie Noord-Holland spreekt dan ook een duidelijke voorkeur uit voor de route KNH-NNHN1-E.

Route KNH-NNHN1-E loopt zoals vermeld in het ontwerpprogramma door Bijzonder Landschap Lage Oude Veer. Wij zijn vinden de voorgestelde gestuurde boring in deze situatie wel aanvaardbaar, als hier ook rekening wordt gehouden met de volgende randvoorwaarden:

- werkzaamheden buiten het broedseizoen uit te voeren
- De mof-punten buiten het Bijzonder Landschap te plaatsen
- doorkruising uit te voeren met een gestuurde boring en te zorgen dat er dus geen enkele aantasting is aan het landschap binnen dit gebied
- mitigerende maatregelen te treffen om de verstoring van de natuur aan de randen van het gebied bij aanleg van het tracé minimaal te houden

Ook zijn wij tevreden met het Voorkeursalternatief naar A9-Zuid, en dan vooral de route via Velzen Noord – Heemskerk.

De Natuur & Milieufederatie Noord-Holland spreekt een duidelijke voorkeur uit voor de aanlanding Velsen-Noord – Heemskerk. Dit betreft een relatief kort tracé over land, het is een bundeling met eerdere aanlandingen en de invloed op natuurwaarden is beperkt. Vanuit het oogpunt van natuur scoort dit alternatief hoger dan het andere alternatief.

In verband met de aanwezige natuurwaarden en de ligging van het OER-IJ pleiten wij er sterk voor om afspraken met TenneT te maken zodat het alternatief Egmond aan Zee kan worden voorkomen. Mocht dit alternatief toch noodzakelijk blijken, dan verzoeken wij om te voorkomen dat kabels door percelen met hoge natuur-, cultuurhistorische en geomorfologische waarden lopen, zoals de percelen van Stichting Hooge Weide. Bij het kruisen van natuurgebieden verzoeken wij in algemene zin om:

- werkzaamheden buiten het broedseizoen uit te voeren;
- doorkruising uit te voeren met een gestuurde boring in plaats van een open ontgraving;
- te zorgen dat de mofputten niet in Natura2000, NNN of Bijzonder Landschap komen te liggen.

- mitigerende maatregelen te treffen om de verstoring van de natuur bij aanleg minimaal te houden;
- ruim te compenseren voor natuurverlies, en niet uitsluitend de wettelijk verplichte compensatie bij NNN-gronden toe te passen;
- rekening te houden met andere infrastructurele projecten in het gebied en cumulatieve impact te vermijden (bijvoorbeeld met de verbetering van de N203 en het Programma Hoogfrequent Spoor); waar cumulatieve impact onvermijdelijk is, dient ook de compensatie cumulatief te worden vormgegeven.

Wij vragen u verder om bij gewijzigde plannen een nieuwe inspraakmogelijkheid te bieden. Wordt dit straks aangeboden? Het programma geeft aan dat besluiten over 380 kV-NNHN ertoe kunnen leiden dat het voorkeursalternatief wordt aangepast; in dat geval is een hernieuwde zienswijzeprocedure passend.

Ten aanzien van het nader onderzoek naar mogelijke aansluitlocaties voor de aanlanding van 700 MW (waaronder hoogspanningsstation Vijfhuizen) verzoeken wij om de lokale natuurorganisatie actief te betrekken indien een andere aansluitlocatie impact heeft op een van de betrokken natuurgebieden. Wordt deze partijen hierbij betrokken en kan de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland hier bij helpen?

Ten slotte verzoeken wij om de route vanaf aanlandingszone IJmuiden door Duingebied Zuid-Kennemerland (de Kennemerduinen) op te nemen onder de niet-haalbare routes en deze in vervolgonderzoeken niet langer mee te nemen. Deze route loopt door Natura 2000-gebied en is daarom juridisch niet vergunbaar, zoals het programma op dit punt ook zelf constateert. Wij gaan er vanuit dat deze route dan vanzelfsprekend komt te vervallen.

We hopen dat onze zienwijze overgenomen kan worden in het ontwerpprogramma.

Met vriendelijke groet,

Sijas Akkerman

Directeur Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

Namens de Natuur en Milieufederatie Groningen maken wij graag gebruik van de mogelijkheid om te reageren op het Ontwerpprogramma VAWOZ. In het ontwerpprogramma VAWOZ is voor Noord-Nederland nu geen voorkeursalternatief aangewezen. Aanlandingen via een tunnelroute onder de Waddenzee en/of via de Oude Westereems naar het toekomstige hoogspanningsstation Oostpolder vallen in categorie 2 'overige alternatieven'. Hierdoor wordt er binnen VAWOZ nu geen keus gemaakt over nieuwe kabels en leidingen door de Waddenzee.

Geen nieuwe kabels en leidingen door de Waddenzee is de minst schadelijke optie. Elke extra ingreep leidt tot nieuwe schade aan de natuur. Het aanleggen van verbindingen voor windparken op zee betekent onvermijdelijk extra aantasting, wat gezien de huidige staat van instandhouding onverantwoord is. Een regering die de Waddenzee serieus wil beschermen, moet dit voorkomen. Als aanleg toch plaatsvindt: leg alle benodigde kabels en leidingen in één keer aan via het minst schadelijke tracé.

Bescherming van de Waddenzee

De Waddenzee valt onder allerlei natuurbeschermings-verdragen en erkend als UNESCO Werelderfgoed. Daarmee is de Waddenzee het grootste en, op papier, best beschermde natuurgebied van Nederland. En dat is niet voor niets: de Waddenzee is van groot belang voor trekvogels en als kraamkamer voor veel vissoorten en andere zeeorganismen. Het is, ook internationaal gezien, het belangrijkste natuurgebied van Nederland. Ook in de landelijk politiek wordt dit keer op keer onderstreept: vrijwel alle politieke partijen zeggen dat ze de bescherming van de Waddenzee heel belangrijk vinden. Toch is de staat van instandhouding slecht en gaan de natuurwaarden in het gebied nog steeds achteruit. Jaarlijks vinden meer dan 80.000 activiteiten/ingrepen in de Waddenzee plaats, deels vergund, deels vergunningvrij. Al die menselijke ingrepen (zoals baggeren, leggen en herstellen van kabels en leidingen, bodem beroerende activiteiten, gas- en zoutwinning, maar ook ingrepen uit het verleden, zoals afsluiting van de Lauwerszee en de Zuiderzee) dragen bij aan deze slechte staat van instandhouding. Van een robuust ecosysteem is de Waddennatuur geworden tot een zeer kwetsbaar ecosysteem.

Keer op keer blijkt uit onderzoeken dat met name bodemberoerende activiteiten (baggeren, leggen en onderhouden van kabels en leidingen, bodemberoerende visserij) en lozingen (natuurbedreigende stoffen, koelwater) schadelijk zijn voor de natuur in het gebied. Daarbij valt niet één oorzaak aan te wijzen, het gaat vooral om de gezamenlijke druk van al die activiteiten/ingrepen op de natuur in het gebied. Hoewel de politiek keer op keer het grote belang van een goede bescherming van de Waddenzee erkent, blijkt, keer op keer, dat bij concrete plannen en projecten de natuur in de Waddenzee aan het kortste eind trekt. Er wordt hooguit rekening gehouden met die belangrijke natuurwaarden als vergunningverlening voor een plan of project in gevaar dreigt te komen. Is een plan of project, ondanks de schadelijke gevolgen voor de waddennatuur, vergunbaar, dan gaat het plan of project door. Ten koste van de natuur.

Bij voortzetting van deze manier van werken is verdere achteruitgang van de natuur in de Waddenzee (in strijd met al die verdragen) onvermijdelijk. Wij dringen er dan ook op aan om bij verdere besluitvorming – zo ook bij VAWOZ – beschermen van de waddennatuur op één te zetten.

Relatie Economische agenda Groningen

Volgens het nu ter visie gelegde ontwerp Programma VAWOZ heeft het kabinet de ambitie om 40 GW aan Wind op zee te realiseren. Naar aanleiding van de parlementaire enquête Groningen heeft het kabinet in Nij Begun (afspraken tussen Rijk en Regio naar aanleiding van de aardbevingsschade), toegezegd dat 33% van de aanlanding van Wind op zee moet plaatsvinden in de provincie Groningen. 'Hierbij is het initiatief genomen een Economische Agenda Groningen te ontwikkelen, waarbij Wind op zee als katalysator kan dienen voor verdere ontwikkeling op economisch vlak in de regio.' (Ontwerpprogramma VAWOZ, p. 65). Dus het is de bedoeling 13,2 GW aan windenergie van de Noordzee aan te landen in de Eemshaven (elektriciteit) of elders op de Groningse kust (waterstof).

Bij het traject PAWOZ heeft de regio, inclusief natuurorganisaties, gezamenlijk gepleit voor een aanlanding via een tunnelroute onder de Waddenzee en/of via de Oude Westereems. De Oude Westereems-route stuit op weerstand bij Duitsland. De tunnelroute heeft daarbij onze voorkeur en is volgens ons de meest robuuste oplossing om in de toekomst nieuwe kabels toe te voegen. Of een tunnel onder de Waddenzee een haalbare oplossing is, is op dit moment niet duidelijk. Met een tunnel wordt rechtstreekse schade (door aanleg en onderhoud) aan de Waddenzee voorkomen, maar welke gevolgen voor de natuur het uittrede-eiland op de Noordzee (Ballonplaat) kan hebben, moet nader worden onderzocht door het Rijk.

Voor zover waterstof niet kan worden aangeland via bestaande gasleidingen en niet via bestaande gasleidingen over land kan worden vervoerd, dient de aanlanding van waterstof elders (Hollandse kust) plaats te vinden. Aanleg van nieuwe gasleidingen door de Waddenzee dient absoluut vermeden te worden.

Conclusie

Een regering die de Waddenzee echt wil beschermen, zou alles op alles moeten zetten om mogelijke schade door aanleg van kabels en leidingen door de Waddenzee tot het minimum te beperken. Er moet er niet telkens weer een nieuwe ingreep plaats vinden. Leg alle benodigde kabels en leidingen in één keer aan via het minst schadelijke tracé – volgens ons is dat een Tunnelroute onder de Waddenzee.

Met vriendelijke groet,

Jan-Willem Lobeek

Directeur-bestuurder Natuur en Milieufederatie Groningen